

(ei recunoșteau și utilizau numai cărțile profeților, evangheliile, faptele apostolilor și psaltirea, ultima adoptată de la început de paulicieni și, se pare, mai târziu de bogomili), precum și înlăturarea din cult a liturghiei, a cinstirii crucii și icoanelor. Această intervenție radicală în cultul tradițional ortodox, foarte tânăr în acea epocă la bulgari, deci lipsit de rădăcini în masele populare, a creat totuși un gol cultural, pe care conducătorii sectei au trebuit să-l umple cu noi creațiuni, adecvate ideologiei profesate și tendințelor social-economice care le dirijau acțiunile.

Pentru a se înțelege natura acestor substitute bogomilice trebuie să se țină seama de caracterele, cel puțin inițiale, ale practicii rituale și propovăduirii bogomilice. Propovăduitorii sectei își difuzau doctrina verbal, prin predici, și nu prin carte. În această privință, prezbiterul Cozma deosebește categoric propovăduirea verbală a bogomililor de cuvântul scris ce stă la baza cultului ortodox, precizînd, de pildă, că apostolul Pavel « a scris », iar evreii « citeau » proorociile profeților, în vreme ce popa Bogomil rostea « vorbe mincinoase spunînd... »¹.

Faptul că legenda bogomilică a facerii lumii, creată de sectă pentru a înlocui cosmogonia și antropologia biblică respinsă de ea, are în circulația populară romînă² forme similare celor înregistrate în sec. XII de Eftimie Zigabenu, dovedește nu numai rosturile precumpănitoare ale circulației orale a textelor doctrinare în practica bogomilică, ci și natura progresistă a noului cult, care punea la îndemîna maselor populare învățăturile ei, pe cînd ortodoxia oficială le conserva numai în forme scrise, din care poporul nu se putea împărtăși. Dezvoltînd neîndoelnic tradiții mai vechi, ritualul laic al sărbătorilor, care trebuia în intenția bogomililor să înlocuiască liturghia și slujbele sfinților, a trebuit să creeze substitute nu numai funcției îndeplinite în creștinism de Biblie, ci și celorlalte forme ale ritualului ortodox, epurate. Pentru a se înțelege just condițiile sociale în care s-a realizat acest proces de creare a unui nou tip de ritual, menit să înlocuiască pe cel ortodox, trebuie să luăm în considerare succint raporturile dintre doctrina bogomilică și cultul ortodox tradițional.

În centrul cultului ortodox sta preotul, în evul mediu membru al ierarhiei feudale, a cărui misiune era călăuzirea mulțimilor populare pe drumurile intereselor social-economice feudale. Pentru bogomilism, ca și pentru oricare altă mișcare populară revoluționară, comunitățile religioase ce au înlocuit biserica au avut ca obiectiv cultivarea și îndrumarea membrilor colectivității prin pregătirea individuală, în vederea susținerii prin luptă a ideologiei sale, în cadrul unui colectiv activ. Din concepțiile pauliciene care afirmau că divinitatea a sădit în fiecare individ binele și răul, decurgea pentru fiecare membru al comunității datoria de a lupta pentru biruința ideilor sale, pentru că numai această luptă asigura biruința comunității. Această concepție diferențiază categoric comunitățile bogomilice de comunitățile ortodoxe conduse de preoți. În fața unei biserici în care creștinismul era aservit feudalității, masele populare, pasive pînă atunci în ceremonialul ortodox, își ridicau astfel prin bogomilism propria lor formă de organizare, activă, a credinței. Bogomilismul, rupînd comunitatea de credință religioasă cu lumea stăpînitorilor, a fost prin aceasta o doctrină a luptei.

Acest caracter al bogomilismului a determinat și natura substitutelor culturale introduse de sectă în cultul religios. Ritualul lor, înlăturînd în întregime

¹ *Predica...*, trad. Al. Iordan, p. 7, 10 și 25.

² Vezi Tudor Pamfile, *Povestea lumii de demult*, București, 1914.